

RESEARCH PAPERS

from the Department of Social Sciences

Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi

Research Paper no. 3/05

**Universalisme – en diskussion af
begrebet i en senmoderne
velfærdskontekst**

Catharina Juul Kristensen

Roskilde University, Denmark

Research Paper no. 3/05

**Universalisme – en diskussion af
begrebet i en senmoderne
velfærdskontekst**

Catharina Juul Kristensen

Roskilde University, Denmark

**Research Papers from the Department of Social Sciences,
Roskilde University, Denmark.**

Working paper series

The Department of Social Sciences is one of the largest at Roskilde University with 60 permanent scientific personnel together with several Ph.Ds, and other teaching staff. Most of the academic personnel have a background in economics, political science or sociology. It is a general goal of our department and the rest of Roskilde University to foster interdisciplinary teaching and research. The later can be seen from the four main research lines of the department, namely:

- ❖ Welfare State and welfare society
- ❖ Public organisation and policy analysis
- ❖ Innovation and processes of change in service and industry
- ❖ Institutions, actors and institutionalisation
- ❖ Public sector economics, organisation and planning

The Research Papers from the Department of Social Sciences are edited by Associate Professor Anders Christian Hansen & Janni Villadsen..

Please note that:

The papers are on a 'work in progress' form, which means that comments and criticisms in the form of feed-back are welcomed. For this purpose, the address(es) of the author(s) is specified on the title page. Readers must also be aware that the material of the working papers might be printed later in journals or other means of scientific publication in a revised version.

© The author(s)

All rights reserved. No part of this working paper may be reprinted or reproduced or utilised in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the author(s).

ISSN 1399-1396

Abstract

Ambitionen med dette arbejdspapir er at bidrage til diskussionen om den danske velfærdsstat og dens fremtid gennem en teoretisk diskussion af universalisme. En sådan udredning vil *både* kunne bidrage til en teoretisk præcisering af de forskellige former for velfærdsordninger, der allerede eksisterer indenfor rammerne af den danske velfærdsstat, *og* bidrage til diskussionen af velfærdsordningernes fremtidige form. Udover universalisme omhandler det primært selektivisme og partikularisme. Udredningen munder ud i et bud på en reformulering af universalismeprincippet, der inkluderer den senmoderne diversitet. Dette bud betegnes kompleks universalisme

Nøgleord: Universalismeprincippet, Danmark, teoretiske udredning og diskussion, senmoderne velfærdssamfund, kompleks universalisme.

Address for correspondence: cjk@ruc.dk

Universalisme – en diskussion af begrebet i en senmoderne velfærds kontekst

Af Catharina Juul Kristensen, Roskilde Universitetscenter, Danmark

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	6
Danmark som universalistisk velfærdsstat.....	7
Det senmoderne – diversitet og social ulighed.....	8
Multikulturalismen som mulig tilgang?.....	9
Universalisme	10
To bud på en definition	10
Hvordan kan universalismeprincippet bedst suppleres?	12
Positiv selektivisme.....	12
Partikularisme.....	13
Anerkendelse af hvilke forskelle?	14
Kompleks universalisme	14
Litteratur.....	16

Indledning

Omdrejningspunktet for dette arbejdsrapport er en diskussion af det grundlæggende velfærdsprincip universalisme. Princippet er bemærkelsesværdigt udiskuteret i en dansk socialvidenskabelig sammenhæng. Og den forskning der eksisterer om emnet, synes ikke at inddrage forskning om den sociokulturelle diversitet, der kendetegner det nutidige danske samfund. Det vil for eksempel sige teoretiseringer om det senmodernes diversitet, identitetspolitik, og dekonstruktivistiske opgør med det moderne samfunds implicitte klasse- og køns- og etnicitetsbaserede grundfigurer¹.

Hvorfor det forholder sig sådan, er et godt spørgsmål. I lande som Storbritannien diskuteres de velfærdspolitiske grundprincipper og -begreber eksempelvis med en langt større selvfølgelighed end her (jf. fx Thompson & Hoggett, 1996; Lister, 1997; Drake, 2001). Dette kan skyldes landets mere udtalte velfærdspolitiske udfordringer, den mere markante sociale ulighed, og sammenhængene hermed den længerevarende erfaring med etnisk diversitet.

Den større akademiske opmærksomhed i Storbritannien kan endvidere skyldes en overvindelse af den akademiske og politisk-normative bekymring, der kan være forbundet med en kritisk diskussion af universalisme. Det vil sige bekymringen om, at diskussionen om en reformulering af universalisme kan understøtte de sidste årtiers nyliberale problematiseringer af den danske velfærdsstats formål og virke. En sådan bekymring, som jeg fra tid til anden har hørt fra danske kolleger, er sikkert berettiget. Problemet er dog, at en manglende kritisk videnskabelig diskussion ikke kun udelukker formuleringen af alternativer til den traditionelle velfærdsstat, men netop også til de nyliberale problematiseringer.

Det er min påstand, at det danske samfund kan karakteriseres som et senmoderne samfund. Denne karakteristik er baseret på en vurdering af landet som præget af en foranderlig flerhed af livsmåder baseret på forskellige kombinationer og prioriteringer af bl.a. social klasse, køn og seksualitet. Dette forhold udfordrer og stiller særlige krav til den forskningsmæssige og praktisk-politiske forståelse af universalisme.

Ambitionen med dette arbejdsrapport er at bidrage til diskussionen om den danske velfærdsstat og dens fremtid gennem en teoretisk diskussion af universalisme. En sådan udredning vil *både* kunne bidrage til en teoretisk præcisering af de forskellige former for velfærdsordninger, der allerede eksisterer indenfor rammerne af den danske velfærdsstat, *og* bidrage til diskussionen af velfærdsordningernes fremtidige form. Arbejdsrapporten er teoretisk udredende. Udover universalisme omhandler det primært selektivisme og partikularisme. Disse principper ses her ikke som konkurrerende principper til universalisme, men som mulige redskaber til en begrebsmæssig udvidelse af dette. Udredningen munder ud i et bud på en reformulering af universalismeprincippet, der inkluderer den senmoderne diversitet. Dette bud betegnes *kompleks universalisme*.

---

¹ Den forskning der findes, omhandler primært begreber som (køns)ligestilling og medborgerskab (jf. fx Siim, 1998; Christensen og Larsen, 2003). Goul Andersens artikel fra 1999 udgør en undtagelse. I artiklen diskuteres begrebet universalisme og nogle af dets alternativer eksplicit. Hans ærinde er dog et andet end mit, nemlig at diskutere grundprincipper i de forskellige vesteuropæiske velfærdsmodeller med henblik på en kvalificeret diskussion af den danske velfærdsmodels alternativer.

Lad det være sagt med det samme: Enhver diskussion af velfærdsproblematikker er normativ. Der er, som Richard M. Titmuss nøgternt har konstateret,

”[...] no escape from value choices in welfare systems. The construction of any models or the elaboration of any theories which have anything to do with ‘policy’ must inevitably be concerned with ‘what is and what might be’; with what we (as members of a society) want (the ends); and with how we get there” (Titmuss, 1974: 132).

Det normative pejlingspunkt for dette arbejdsrapport er et mere socialt retfærdigt samfund, et samfund hvor alle anerkendelsesværdige grupper har mulighed for at agere som fuldgyldige medborgere. Medborgerskab, social retfærdighed, lighed, solidaritet og universalisme ses som tæt sammenhængende elementer af velfærdsstaten. Relationerne mellem disse principper er både i teori og praksis sammenflettet i en grad, der gør det svært at udrede hvilke principper der forudsætter hinanden – hvis det da overhovedet er muligt. Fokus er her på universalisme og dets begrebsmæssige potentiale til at kunne inkludere det nutidige samfunds diversitet. Det er min vurdering at en kritisk funderet anerkendelse af diversitet, sidestillet med den i en dansk kontekst mere klassiske velfærdsambition, udligning af social ulighed, kan udgøre vigtigt skridt på vejen mod et mere socialt retfærdigt samfund. Hvor førstnævnte inkluderer synliggørelse, diskussion og anerkendelse af en bred vifte af livsmåder som ligeværdige i forhold til de dominerende livsmåder, omhandler sidstnævnte primært bestræbelser på at reducere den økonomiske ulighed de forskellige sociale klasser imellem.

Danmark som universalistisk velfærdsstat

Som de øvrige nordiske velfærdsstater betegnes den danske velfærdsstat ofte som universalistisk. Der er dog, som flere forskere gennem de senere år har tilføjet, ikke tale om en fuldt opnået tilstand, men om et komparativt set udtalt forhold (jf. fx Velfærdskommissionen, 2004; Plovsing, 2004). Den opnåede grad af universalisme skal ses som produkt af en lang historisk proces, præget af politiske kompromisser og samfundsøkonomiske muligheder. Der eksisterer således i praksis en flerhed af velfærdsordninger indenfor rammerne af den danske velfærdsmodel.

Den universelle velfærdsstat blev en realitet i 1950'erne og 1960'erne. Pensionsreformen fra 1956 fremhæves ofte som den første væsentlige universelle ordning (Christiansen & Petersen, 2001²). Denne ordning, der blev vedtaget med et bredt politisk flertal, var ikke kun skelsættende i sig selv, men banede også vej for en ændring af velfærdsstatens fokusområder. De ydelser der i dag opfattes som velfærdsstatslige kerneydelser - social sikring, sundhed og uddannelse - blev alle universelle. Ydelserne blev samtidig stort set alle finansieret via skatterne³.

Inden for den nyere nordiske forskning synes der at herske enighed om, at universalisme ikke kun er et udbredt velfærdsprincip, men også en væsentlig del af vores nationale selvopfattelse. Anneli Anttonen (2002) betegner ligefrem universalisme som grundideen og grundideologien bag de nordiske

---

² På trods af ordningens banebrydende karakter i forhold til dansk socialhjælp, var folkepensionen behovsbaseret indtil 1970 (Christiansen & Petersen, 2001).

³ Termerne ydelser og sociale ydelser inkluderer i det efterfølgende *både* indkomstoverførsler og serviceydelser.

velfærdsstater. Universalismen ses således som en integreret del af idealerne om lighed, solidaritet og social retfærdighed, og udgør som sådan en næsten uadskillelig del af den gængse forståelse af velfærdsstaten. De universelle velfærdsstater ses endvidere ofte som overlegne former for velfærdsstater, både i og udenfor landene selv (Christiansen & Pedersen, 2001; Boje & Olsson Hort, 1993). Den danske velfærdsstat nyder da også en vedholdende opbakning fra befolkningens side (Goul Andersen, 1999).

Universalismeprincippet er dog som antydnet også *et udfordret princip*. Kritikken lyder blandt andet på, at velfærdsstaten er for dyr i sin nuværende form, og at ydelserne derfor i højere grad skal målrettes de få, der vurderes virkelig at have brug for dem; at den fremtidige forsørgerbyrde er for høj i forhold til mængden af skatteydere; og at det komparativt set høje skattetryk har en demotiverende effekt på borgere såvel som erhvervsdrivende i forhold til at påtage sig ekstra arbejde, investere i arbejdsplaser, mv. (jf. fx Johnsen, 1996; Johansen, 1996; Green-Pedersen m.fl., 2005).

Et kritikpunkt af særlig relevans i forhold til dette arbejdsrapport er af en mere grundlæggende karakter, nemlig kritikken af universalismen som falsk. Denne kritik, der særligt er fremført af udenlandske feministiske forskere og etnicitetsforskere, er baseret på en vurdering af universalismeprincippet implicitte idealborger som en hvid, arbejdende mand med en støttende kernefamilie (jf. fx Williams, 1989; Lister, 1998). Sammenholdt med det forhold, at de universelle velfærdsordninger netop er ens ordninger for alle, kan universalismeprincippet have ensiggørende eller ligefrem marginaliserende konsekvenser for de grupper, der adskiller sig fra dette ideal.

Det er min påstand at de kontemporære danske idealborgere er hvide, arbejdende, heteroseksuelle mænd og kvinder af mellemlagene – med det forbehold at mænd og kvinder endnu ikke er ligestillede på alle livsområder. Det er med andre ord disse grupper, hvis livsmåder særligt tilgodeses gennem den velfærdsstatslige praksis, og hvis erhvervsmæssige og øvrige livspraksis ofte bidrager direkte til at reproducere denne.

Kritikken af universalismen som falsk stiller mere eller mindre direkte krav om en konsekvent indtænkning af den sociokulturelle diversitet, der karakteriserer velfærdsstater som den nutidige danske. Kritikken udfordrer ikke bare den implicitte medborger, men altså også selve grundformen for universelle ydelser: ens ydelser for alle.

Det senmoderne – diversitet og social ulighed

Det nutidige danske samfund kan som nævnt karakteriseres som et senmoderne samfund. Det vil sige et samfund præget af en relativ høj levestandard, økonomisk og politisk stabilitet, forbedrede muligheder for social mobilitet, men også social ulighed. Disse forhold har, sammen med migrationen, den øgede globalisering og den teknologiske udvikling, medvirket til en øget pluralisering af livsmåder og livsløb. Samtidig med at industrisamfundets klasse-, kønsbestemte organisationsformer præger det enkelte menneskes liv, har befolkningens handlerum altså generelt set ændret og udvidet sig. Der kan således tales om en samtidighed af moderne livsmåder og kombinationer og nyformuleringer af disse (Kristensen, 1998; 2001).

Rent forskningsmæssigt har disse forandringer - sammen med kvindebevægelsens og andre græsrodsbevægelser og interesseorganisationers vedholdende politiske indsats - medvirket til en bredere forståelse af den

samfundsmæssige differentiering. Den moderne strukturelle akse social klasse er således blevet suppleret med akser som køn, etnicitet, seksualitet og fysisk og psykisk duelighed. Disse akser er ikke i sig selv nye. Der har altid været kvinder, seksuelle minoriteter, etniske minoriteter, osv. i Danmark (*sic*). Af nyere dato er den skærpede forskningsmæssige og da også bredere samfundsmæssige opmærksomhed omkring dem.

Det er i denne sammenhæng væsentligt at fremhæve det forhold, at det senmoderne danske samfund både er præget af sociokulturel diversitet og social ulighed. Historisk set har universalismeprincippet været rettet mod udligning af den sociale ulighed mellem de sociale klasser. Dette fokus er blevet udvidet gennem årene til i højere grad at inkludere tværgående ulighedsskabende positioner som fx køn, og en række særligt udsatte grupper er blevet identificeret (fx enlige forsørgere). I dag findes der således både universelle ordninger, der i princippet er rettet mod hele befolkningen, og tillægsordninger for forskellige befolkningsgrupper med særlige behov. Ens for de universelle ydelser og tillægsydelserne er, at de er baseret på en forståelse af forskellighed som strukturelt betinget ulighed. De bredere kulturelle forskelle inkluderes med andre ord ikke.

Befolkningsgrupper, hvis hverdagsliv på visse områder adskiller sig fra majoritetssamfundets, kan have særlige velfærdsbehov. Det er som nævnt min ambition teoretisk at medtænke disse forskelle i reformuleringen af universalismeprincippet. Princippet skal således ikke kun søge at udligne strukturel ulighed, men også at rumme sociokulturel diversitet⁴.

Multikulturalismen som mulig tilgang?

Det multikulturalistiske forskningsparadigme, der som bekendt særligt kan findes indenfor den internationale feministiske forskning og etnicitetsforskningen, synes ved første øjekast at kunne bidrage til suppleringen af universalismeprincippet. Denne forskning er naturligvis forskelligartet. Generelt set kan den dog siges at hylde mangfoldighed og tolerance. Den søger således at fremme en positiv forståelse af forskellige minoritetsgruppers livsmåder og identitet⁵.

Set i et amerikansk perspektiv er

“[t]he goal of the struggle [...] to create *multicultural* public forms, which recognize a plurality of different, equally valuable, ways of being human. In such a society, today’s dominant understanding of difference as deviance would give way to positive appreciation of human diversity. All citizens would enjoy the same formal legal rights in virtue of their common humanity. But they would *also* be recognized for what differentiates them from one another, their cultural particularity” (Fraser, 1997a:105-106).

---

⁴ I praksis er de strukturelle og de i bred forstand kulturelle differentiering sammenvævede. De påvirker hinanden positivt såvel som negativt. Magt, status, traditioner, normer og værdier er bestandigt i spil og grupper marginaliseres eller privilegeres. For en uddybning af aspekter af disse problematikker se fx Williams, 1989; Kristensen, 1997; Ålund, 1999.

⁵ Af danske eksempler på dette kan nævnes dele af den hverdagslivsorienterede socialforskning (jf. fx Bech-Jørgensen, 2001) og dele af forskningen fra Forskningsgruppen ALFUFF, Aalborg universitet, og Forskningsenheden Differentieret social integration (jf. fx Hegland m.fl.1997).

Problemet med denne tradition dog, at den i sine bestræbelser på at promovere mangfoldighed og rummelighed, typisk negligerer de ulige magt og statusforhold de forskellige grupper imellem, herunder også social ulighed. Nogle grupper fastholdes således let i en økonomisk og socialt marginaliseret position (jf. fx Fraser 1995, 1997a)⁶.

I forhold til reformuleringen af universalismeprincippet er det særligt vigtigt både at medtænke sociokulturel diversitet og social ulighed. Et sådant dobbelt fokus vil kunne bidrage til implementeringen af velfærdsordninger der forventes at give en bredere vifte af befolkningsgrupper mulighed for at deltage i samfundet som ligeværdige medborgere. Spørgsmålet om hvilke grupper der skal anerkendes og hvordan vender jeg tilbage til. Først skal fokus rettes mod universalismebegrebet.

Universalisme

Som nævnt i indledningen synes der ikke at eksistere megen dansk forskning, hvori der indgår begrebsmæssige udredninger af universalisme. Jørgen Goul Andersens artikel ”Den universelle velfærdsstat under pres – med hvad er universalisme?” fra 1999, er en af de eneste – hvis ikke den eneste. Jeg vil her præsentere to bud på en definition af universalisme, henholdsvis Anttonens og Goul Andersens. Hvor førstnævnte kan siges at udgøre en generel definition, udgør sidstnævnte et empirisk, kontekstuel bud. Definitionsafsnittet efterfølges af en redegørelse for positiv selektivism og partikularisme som mulige supplerende principper til universalismeprincippet.

To bud på en definition

En af de nordiske forskere, der giver et eksplicit bud på en definition af universalismebegrebet, er Anneli Anttonen. Hun skriver:

“Universalism [...] means that the basic social benefits and services are designed for all citizens, and in practice a large majority of citizens also use these benefits and services. Moreover benefits and services are uniform rather than diverse programmes tailored to specific groups” (Anttonen, 2002:71).

Anttonens definition udgør et generelt bud på en definition. Ifølge denne er universelle velfærdsydelser ens, basale ydelser, der tilbydes alle medborgere og bruges af de fleste. Der er altså tale om *ens* ydelser for *alle*. Implicit i en definition som denne kan både ligge et syn på befolkningen som relativ homogen, og et ønske om at forsøge at ensliggøre befolkningen. Begge forhold er ifølge kritikkerne problematiske⁷. Jeg vil her nøjes med at konstatere at det senmodernes sociokulturelle diversitet ikke er inkluderet.

Goul Andersens definition er mere detaljeret. Til forskel fra Anttonens er den endvidere baseret på en kombination af teoretiske overvejelser og faktiske

---

⁶ Traditionen, der måske bedst betegnes en forskningsmæssig og politisk bevægelse, kritiseres bl.a. også for at være essentialiserende, og for ikke kritisk at diskutere tolerancens grænser (jf. fx Williams, 1992; og Fraser 1995, 1997b).

⁷ Som tidligere omtalt har generelle definitioner, som den Anttonen præsenterer, været genstand for kritik, fra bl.a. feministisk hold. Det skal nævnes, at Anttonen forholder sig eksplicit til denne kritik. Hun vælger dog, ikke at supplere definitionen. Hendes ærinde er i stedet at påvise, at de nordiske velfærdsstater har været særligt fremmede for kvinders autonomi.

empiriske forhold i de nordiske lande. For at kunne forstå de nordiske velfærdsstaters omfang og kompleksitet, argumenterer han, er det vigtigt at inkludere viden om deres formål og idealer. Historisk, og måske særligt retrospektivt set, kan de nordiske velfærdsstaters formål indkredses til styrkelsen af medborgerskabet og demokratiet. Goul Andersen præciserer i forlængelse af dette, idealet bag udbygningen af de nordiske velfærdsstater som et ønske om at styrke borgernes autonomi gennem en styrkelse af deres ressourcer.

Dette ideal, uddyber han, er blandt andet forsøgt opnået gennem *rets- og medborgerskabsbaserede ydelser*, der ses som et krav, hvis alle skal behandles med lige omtanke og respekt; og *generelle og adækvate velfærdsordninger*, der ses som en forudsætning for generel social udligning, og som et krav hvis social og politisk marginalisering skal undgås. De omfattende, adækvate ydelser er endvidere en central forudsætning for styrkelsen af borgernes autonomi. Sidst men ikke mindst nævner han kravet om *adækvate indflydelsesmuligheder*, altså muligheden for politisk deltagelse og indflydelse (Goul Andersen, 1999:50).

Det er en pointe hos Goul Andersen, at medborgerskabsperspektivet flytter velfærdsstatens hovedsigte fra størst mulig økonomisk udligning (social lighed) til tilvejebringelsen af tilstrækkelige ressourcer til at muliggøre fuld deltagelse, altså at muliggøre aktivt medborgerskab for alle⁸.

I forlængelse af ovenstående *præciserer Goul Andersen universalisme som "rets- og medborgerskabsbaserede, generelle ordninger, der sikrer omfattende, adækvate ydelser"* (Goul Andersen, 1999:51) ⁱ. Han fortsætter ved at understrege, at "universalisme er ensbetydende med adækvate ydelser til alle, men at disse både kan være ren flat-rate, behovsgraderede (mest til de svage) og præstationsgraderede (mest til de der har bidraget mest)" (ibid.).

Som det fremgår af det sidste citat, kan universelle velfærdsmodeller sagtens bestå af en flerhed af velfærdsordninger. Det er dog naturligvis væsentligt at ovenstående kriterier er opfyldt, og at de forskellige former for universelle ydelser udgør hovedvægten af ydelserne.

Definitionen på universalisme er som tidligere nævnt baseret på en kombination af teoretiske overvejelser og empiriske forhold. Det er derfor ikke overraskende at, når Goul Andersen vurderer, at den kontemporære danske velfærdsstat lever op til definitionen. Hvad der er mere interessant er derfor Goul Andersens karakteristik af den danske velfærdsstat som "stærk universalistisk" (Goul Andersen, 1999:53)⁹.

Goul Andersens definition danner udgangspunkt for min forståelse af universalisme. Definitionen inkluderer muligheden for at universelle velfærdsmodeller kan inkludere flere forskellige ydelsesformer. Goul Andersens artikel indeholder ikke eksplicite overvejelser over, hvilke forskelligheder der legitimerer flerheden af ydelsesformer. Det ligger dog som nævnt underforstået, at de universelle ydelser tager afsæt i et ønske om at udligne økonomiske forskelle befolkningsgrupperne imellem. Det ligger endvidere underforstået, at

---

⁸ Spørgsmålet er dog, om dette har været en bevidst intention, eller om det, som Goul Andersen også selv antyder, er et forhold der kan identificeres retrospektivt. Det vil sige et positivt 'spin off' i forhold til de førte politikker.

⁹ Goul Andersen ekspliciterer ikke hvad han mener med medborgerskabsbaserede ydelser. Begrebet synes dog både at understrege det universelle element i ydelsesformerne og idealet om styrkelse af borgernes autonomi og demokratiske virke.

andre strukturelle forskelle, fx forskelle mellem majoritetsbefolkningens og de etniske minoriteters muligheder for at deltage i samfundslivet i et vidst omfang udlignes gennem de universelle velfærdsordninger. Et eksempel kunne være det gratis uddannelsessystem, der i princippet giver alle lige muligheder for at få en uddannelse, måske endog en bedre uddannelse end forældrene (mulighed for uddannelse og social mobilitet). Som mange undersøgelser viser, gælder dette dog kun delvist i praksis. Den sociale arv sætter sig stadig igennem i forhold til succes i uddannelsessystemet og (derfor også) på arbejdsmarkedet.

På grund af disse manglende ekspliciteringer er Goul Andersens definition, ligesom Anttonens, sårbar i forhold til kritikken af universalismeprincippet som falsk. For hvilke befolkningsgrupper og hvilke uligheder er det der selvfølgelig forsøges taget hånd om, og hvilke grupper og uligheder negligeres i denne proces? Stilles der implicit krav om ensliggørelse/assimilation hvis ordningerne skal udnyttes med succes eller er der plads til forskellige former for praksis?

Den senmoderne diversitet og relationerne mellem de strukturelle og de i bred forstand kulturelle forskelle er opsummerende ikke medtænkt i Goul Andersens definition af universalisme. Definitionen indeholder dog mulighed for en sådan inklusion.

Hvordan kan universalismeprincippet bedst suppleres?

I Storbritannien har universalismeprincippet været genstand for videnskabelig diskussion igennem flere årtier. Allerede i 1960'erne argumenterede Titmuss for, at universalismeprincippet måtte suppleres med andre ydelsesformer, for bedre at kunne udligne de sociale forskelle (Titmuss, 1987)¹⁰. I begyndelsen af 1990'erne tog Fiona Williams tråden op ved at plædere for en inklusion af begreber om diversitet, social ulighed og magt i forståelsen af universalisme. Williams skriver sig op imod, men inkluderer også elementer af, den postmoderne bølge indenfor samfundsvidenskaberne. Som også Fraser er hun kritisk overfor den i perioden udbredte prioritering af diversitet frem for social ulighed, idet en sådan prioritering kan afstedkomme at barnet – dvs. socialpolitikens oprindelige fokus; sikringen af materiel velfærd og udligning af social ulighed gennem kollektive velfærdsordninger (universalisme) - smides ud med badevandet. Diversitet og social ulighed skal derfor, argumenterer hun, genforenes med de kampe de er udsprunget af, samtidig med at det kritiske blik på disse fastholdes (Williams, 1992:208). Det er en pointe hos Williams, at diversitet ikke skal ses som en modsætning til universalisme, men at den skal indtænkes i denne på linie med ulighed.

Et par år senere publicerede Simon Thompson og Paul Hoggett artiklen "Universalism, selectivism and particularism. Towards a postmodern social policy" (Thompson & Hoggett, 1996). Her fortsættes og konkretiseres udredningsarbejdet. De to forskere foreslår der, at universalismeprincippet bliver suppleret med positive varianter af selektivisme og partikularisme. En sådan supplerelse, argumenterer de, kan nemlig både tilgodese velfærdsbehov skabt på baggrund af social ulighed og af diversitet.

Positiv selektivisme

Selektivisme ses typisk som en modsætning til universalisme, idet princippet indebærer at sociale ydelser kun tildeles bestemte grupper med bestemte behov

---

¹⁰ Teksten er oprindeligt fra 1967.

på baggrund af vurderinger af den enkeltes trang (*individual means*). Der findes dog forskellige varianter af princippet. Thompson og Hoggett skelner i deres arbejde imellem to forskellige former, en negativ og en positiv.

Hvor de *negative selektive ydelser* stemmer overens med den typiske forståelse af selektive ydelser, udgør de *positive selektive ydelser* mulige tillægsydelser til de universelle ydelser. Positiv selektivisme kan med andre ord tilgodese bestemte grupper og lokalområder med særlige behov (Thompson & Hoggett, 1996:23)¹¹.

Velfærdsprincippet positiv selektivisme er allerede en integreret del af de universelle ydelser i Danmark (jf. de tidligere omtalte tillægsydelser). Ydelserne søger generelt set at gøre særligt lavindkomstfamilier bedre i stand til at deltage i samfundslivet på lige fod med andre mere velstillede grupper. Af eksempler kan nævnes enlige forsørgeres mulighed for at få dobbelt SU under deres studier, og muligheden for forhøjet folkepension. De særlige midler der gives til udvikling af byområder under kvarterløftsordningerne, kan endvidere inkluderes under denne type velfærdsydelser.

De positivt selektive ydelser tilgodeser, deres fortrin til trods, kun grupper hvis velfærdsbehov er afstedkommet af strukturel ulighed. Ydelserne gives med andre ord på baggrund af den samme forståelse af social ulighed og dens løsningsmuligheder som de grundlæggende universelle ydelser. Tilbage er de bredere kulturelle forskelle, forskelle der eksempelvis er baseret på religion, seksualitet eller anden etnisk herkomst. Det er her partikularismeprincippet kommer ind i billedet. Partikulære velfærdsordninger kan nemlig supplere de universelle ordninger ved at søge at udligne ulighed, skabt på baggrund af kulturelle eller immaterielle forskelle, om man vil.

Partikularisme

Partikularismeprincippet har til min viden aldrig spillet nogen større rolle i den danske velfærdstænkning. Princippet udgør ved første øjekast en radikal modsætning til universalisme. Det implicerer jo at forskellige standarder gøres gældende for forskellige mennesker (jf. Spicker, 1993). Partikularismen er dog relevant, vurderer Thompson og Hoggett, idet den blandt andet omhandler forskelle, der kan siges at gøre en moralsk forskel. Begrebet lader sig dog ikke entydigt definere. De to forskere foreslår derfor, at termen bruges som en samlet betegnelse for

“a variety of arguments that stress social diversity rather than commonality and thereby give emphasis to the particular needs, moral frameworks and social expectations of different groups” (Thompson & Hoggett, 1996:31).

Det er ikke helt klart hos Thompson og Hoggett, hvad det vil sige, at nogle forskelle kan siges at gøre en moralsk forskel. Argumentet knyttes an til et mere eller mindre eksplicit ideal om social retfærdighed, men uddybes ikke. Med lidt hjælp fra Paul Spicker, kan det dog argumenteres, at der er tale om forskelle som er anerkendelsesværdige, men som ikke tilgodeses igennem de eksisterende velfærdsordninger. I Spickers vurdering er al ydelse af velfærd en moralsk aktivitet. Velfærdsordningerne afspejler endvidere de normer og værdier, der anses som væsentlige i det pågældende samfund (Spicker, 2000:107). Hvis noget

---

¹¹ Begrebet positiv selektivisme er inspireret af Titmuss' begreb positiv selektiv diskrimination (*positive, selective discrimination*) (jf. Titmuss, 1987).

skal kunne siges at gøre en moralsk forskel fordrer det derfor vilje blandt beslutningstagerne – og i samfundet som helhed – til løbende at forhandle de normer og værdier der ligger til grund for velfærdsydelserne. Den moralske forskel skal altså være en acceptabel, forhandlet forskel, der med inddragelse af Thompson og Hoggetts korte anknytning, kan siges at fremme social retfærdighed.

Positiv selektivisme og partikularisme tilføjer, opsummerende, hver deres dimension til universalismeprincippet. Hvor førstnævnte kan sikre bedre udgligning af strukturel ulighed, kan partikularisme medvirke til en inklusion og udgligning af ulige muligheder for at drage nytte af de universelle ordninger, der er skabt på baggrund af diversitet¹². De partikulære ordninger kan som sådan medvirke til at mindske de potentielt ensliggørende og marginaliserende konsekvenser af universalismen. Her kan man for eksempel forestille sig tilpasning af undervisningscurricula til også at inkludere historisk og kulturel viden fra de områder de større grupper af etniske minoritetsunge eller deres forældre kommer fra, og, som Thompson og Hoggett (1996) foreslår, udvidelse af den almennyttige boligmasse til at inkludere lejligheder der tilgodeser flergenerationsfamiliers behov.

Tilbage er nu spørgsmålet om hvilke grupper der kan anerkendes og derved tilgodeses igennem tillægsordninger og partikulære velfærdsordninger.

Anerkendelse af hvilke forskelle?

Enhver offentlig ydelse er baseret på politiske forhandlinger om hvilke grupper og hvilke behov der særligt skal tilgodeses, hvornår og hvordan. Dette gælder også de positive selektive ydelser og vil gælde eventuelle partikulære ydelser.

I forhold til partikulære ydelser vil jeg her plædere for en samtidig, kritisk reflekteret afsøgning af hvilke befolkningsgrupper, dvs. hvilke livsmåder, der bør anerkendes og hvilke særlige velfærdsbehov der bør varetages. Denne proces skal afsøge anerkendelsens grænser samtidig med at særligt de normative kriterier for tildeling af ydelser problematiseres og reformuleres.

Anerkendelse af forskellige grupper og anerkendelse af særlige velfærdsbehov skal med andre ord ses som to i udgangspunktet adskilte processer. Mens anerkendelse af særlige velfærdsbehov forudsætter anerkendelse som gruppe, gør det modsatte sig nemlig ikke nødvendigvis gældende. Nogle grupper har ganske enkelt ikke behov for en særlig indsats.

Derudover er det væsentligt at overveje, hvordan de forskellige befolkningsgrupper bliver set, hørt og inddraget i de politiske anerkendelsesprocesser – og hvorvidt initiativet skal komme fra statslig hold, fra borgerne selv eller fra begge sider. Disse spørgsmål vil ikke blive diskuteret yderligere her.

Kompleks universalisme

Ved kompleks universalisme forstås overordnet set et velfærdsprincip der inkluderer anerkendelse af forskellige befolkningsgruppers specifikke behov, samtidig med at universalisme opretholdes som grundprincip. Universalismeprincippet skal således suppleres med ydelser der søger at udligne

---

¹² Denne skelnen er analytisk. I praksis er der ofte tale om en sammenvævning af de to.

ulighed og forhindre marginalisering på baggrund af strukturelle såvel som bredere kulturelle forskelle.

I dag eksisterer der som allerede nævnt en flerhed af ydelser, der kan siges at være universelle. Disse ydelser synes dog alle at være baseret på en særlig forståelse af social ulighed, nemlig som økonomisk ulighed på baggrund af strukturelle differentieringer. Derudover synes de universelle ordninger at være baseret på en særlig forståelse af de ideale medborgere, nemlig hvide, arbejdende, heteroseksuelle mænd og kvinder af mellemlagene. Med udgangspunkt i den inkluderede forskning er det min vurdering at disse forståelser kan afstedkomme ensliggørelse, marginalisering, og/eller negligering af 'de andres' særlige velfærdsbehov. De andres livsmåder og særlige velfærdsbehov tilgodeses med andre ord ikke i samme omfang som 'idealborgernes'.

I et senmoderne samfund som det nuværende danske er det både en teoretisk og en praktisk-politisk nødvendighed at tage partikulære hensyn. På det politiske niveau skal kulturelt begrundede velfærdsbehov inkluderes gennem en vedvarende, åben men kritisk forhandling af normalitetens og det acceptables grænser. Begrebsmæssigt skal det implicitte indhold i Goul Andersens definition af universalisme udvides.

Ved universalisme forstår Goul Andersen igen "*rets- og medborgerskabsbaserede, generelle ordninger, der sikrer omfattende, adækvate ydelser*" (Goul Andersen, 1999:51). De rets- og medborgerskabsbaserede ydelser, forklarer han, udgør en forudsætning for at alle kan behandles med lige omtanke og respekt. Og de generelle og adækvate velfærdsordninger, er en forudsætning for generel social udligning, og for at undgå social og politisk marginalisering. Derudover er de en central forudsætning for styrkelsen af borgernes autonomi (Goul Andersen, 1999:50)¹³.

I denne sammenhæng er betydningsindholdet af 'rets- og medborgerskabsbaserede ydelser' og 'adækvate ordninger' særligt relevante. Hvis formålet er at behandle alle med lige omtanke og respekt, og undgå social og politisk marginalisering, må disse nødvendigvis inkludere en meget bred vifte livsmåder, og anerkende deres eventuelle, særlige velfærdsbehov. Der skal således tages partikulære hensyn, der kan inkluderes som en del af de positive selektive ydelser.

Ved *kompleks universalisme* forstår jeg følgelig rets- og medborger-skabsbaserede, generelle ordninger, der sigter mod en udligning af økonomisk og livsmådebestemt ulighed for befolkningen som helhed. Disse ydelser skal i udgangspunktet være generelle, men kan suppleres med positivt selektive ydelser i ovenstående brede betydning af termen.

---

¹³ Sidstnævnte understøtter sammen med kravet om adækvate indflydelsesmuligheder Goul Andersens, og den danske velfærdsstats, normative ideal om at muliggøre borgernes aktive deltagelse i samfundslivet (fuldgyldigt medborgerskab).

Litteratur

- Andersen, Jørgen Goul 1999: "Den universelle velfærdsstat er under pres – men hvad er universalisme?". *GRUS*. Nr. 56/57. P.p. 40-62.
- Anttonen, Anneli 2002: "Universalism and social policy: a Nordic-feminist reevaluation". *NORA*. Vol. 10. No. 2. P.p. 71-80.
- Bech-Jørgensen, Birte 2001: *Nye tider og usædvanlige fællesskaber*. København: Gyldendal.
- Boje Thomas P. & Sven E. Olsson Hort 1993: "Scandinavia between Utopia and Anarchy". In: T. P. Boje & S. E. Olsson Hort (eds.): *Scandinavia in a New Europe*. Oslo: Scandinavian University Press. P.p. 9-35.
- Christensen, Ann-Dorte & Jørgen Elm Larsen 2003: "Mænds ligestilling – om behovet for en differentieret ligestillingsforståelse". I A. Borchorst & D. Dahlerup (red.): *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*. P.p. 126-144.
- Christiansen, Niels Finn & Klaus Petersen 2001: "The Dynamics of Social Solidarity: The Danish Welfare State, 1900-2000". *Scandinavian Journal of History*. Vol. 26. No. 3. P.p. 177-196.
- Drake, Robert F. 2001: *The Principles of Social Policy*. Houndsmill: Palgrave.
- Fraser, Nancy 1995: "From redistribution to recognition? Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age". *New Left Review*. No. 212. P.p. 68-93.
- Fraser, Nancy 1997a: "Equality, Difference and Democracy: Recent Feminist Debates in the United States". In: J. Dean (ed.): *Feminism and the New Democracy*. London/Thousand Oaks: Sage Publications. P.p. 98-109.
- Fraser, Nancy 1997b: "From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Postsocialist' Age". In: N. Fraser: *Justice Interruptus. Critical Reflections on the 'Postsocialist' Condition*. London: Routledge. P.p. 11-39.
- Green-Pedersen, Christoffer (m.fl.) 2005: "Solidaritet eller bestikkelse?" Debatindlæg i *Weekendavisen* den 4.-10. marts. Sektionen "Ideer" s. 8.
- Hegland, Tore Jacob m.fl. (red.) 1997: *Sammenbrud eller sammenhold? Nogle udviklingstendenser for velfærdssamfundet*. København: Akademisk Forlag.
- Johansen, Lars Nørby 1996: "Fra velfærdsstat til velfærdssamfund". I: Erik Johnsen (red.): *Velfærdssamfundets omstilling*. Frederikshavn: Dafolo A/S. P.p. 7-17.
- Johnsen, Erik 1996: "Velfærdssamfundets omstilling". I: Erik Johnsen (red.): *Velfærdssamfundets omstilling*. Frederikshavn: Dafolo A/S. P.p. 1-6.
- Kristensen, Catharina Juul 1997: "Gensidig integration – ansatser til en teoretisk tilgang til differentieret social integration". I: T. J. Hegland m.fl. (red.): *Sammenbrud eller sammenhold? Nogle udviklingstendenser for velfærdssamfundet*. København: Akademisk Forlag. P.p. 29-37.
- Kristensen, Catharina Juul 1998, *Senmoderne liv. Yngre voksne danskernes fortællinger om deres hverdagsliv*. Ph.D.afhandling. Institut sociale forhold og organisation, Aalborg universitet.
- Kristensen, Catharina Juul 2001: "'If People Believe Ideas are Real...' Women's Self Perception as Active Individuals in Late Modernity". In: M. Carleheden & M. H. Jacobsen (eds.): *The Transformation of Modernity. Aspects of the past, present and future of an era*. Aldershot: Ashgate. P.p. 165-182.
- Lister, Ruth 1997: *Citizenship. Feminist Perspectives*. Houndsmill: Macmillan.
- Lister, Ruth 1998: "Citizenship and Difference. Towards a Differentiated Universalism". *European Journal of Social Theory*. Vol.1. No.1. P.p. 71-90.
- Plovsing, Jan 2004: *Velfærdsstat og socialpolitik*. København: Handelshøjskolens Forlag.
- Siim, Birte 1998: "Vocabularies of citizenship and gender: Denmark". *Critical Social Policy*. Vol. 18. No. 3. P.p. 375-396.
- Spicker, Paul 1993: "Understanding Particularism". *Critical Social Policy*. Issue 39. Vol. 13. No. 3. P.p. 5-20.
- Spicker, Paul 2000: *The Welfare State – a general theory*. London: Sage Publications.

- Titmuss, Richard M. 1974: *Social Policy. An Introduction*. London: George Allen & Unwin Ltd. Edited by B. Abel-Smith and K. Titmuss.
- Titmuss, Richard M. 1987 [1967]: "Welfare State and Welfare Society". In: B. Abel-Smith & K. Titmuss (eds.): *The Philosophy of Welfare. Selected Writings of Richard M. Titmuss*. London: Allen & Unwin. P.p. 141-156.
- Thompson, Simon & Paul Hoggett 1996: "Universalism, selectivism and particularism. Towards a postmodern social policy". *Critical Social Policy*. Vol. 16. P.p. 21-43.
- Velfærdskommissionen 2004: *Analysereport – fremtidens velfærd kommer ikke af sig selv*. København: Velfærdskommissionens sekretariat.
- Williams, Fiona 1989: *Social Policy. A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Williams, Fiona 1992: "Somewhere over the rainbow: universality and diversity in social policy". *Social Policy Review*. No. 4. P.p. 200-219.
- Ålund, Alexandra 1999: "Ethnicity, multiculturalism and the problem of culture". *European Societies*. Vol. 1. P.p. 105-116.

RESEARCH PAPERS from the Department of Social Science

To obtain a copy:

The papers can be downloaded free from the following address:

<http://www.ssc.ruc.dk/>

Paper-ready copies can also be obtained at a price of 40 DKK

Request and order for paper-ready copies can be made to the following address:

Secretary Janni Villadsen

Department of Social Sciences

Roskilde University

P.O box 260

4000 Roskilde

Phone +45 4674 2597

Fax + 45 4674 3080

Research Paper nr. 1/03

Lars Bohn & John Andersen
Det er de andre, der kører.
Beboernes holdninger til trafik og
levestandard i Kgs. Enghave

Research Paper nr. 2/03

Jesper Jespersen
Ny-keynesiansk og post-
keynesiansk teori - hvorfor to
adskilte verdener?

Research Paper nr. 3/03

John Andersen & Anne-Marie Tyroll
Beck
Lokalsamfundsempowerment - et
Københavnsk casestudie

Research Paper nr. 4/03

David Etherington
Welfare reforms local
government and the politics of social
inclusion: Lessons from Denmark's
labour market and area regeneration
programmes

Research Paper nr. 5/03

Assistant Professor Shahamak
Rezaei, Ph. D. & Consultant Lars
Høeberg Nielsen, M.Sc.
Study on national employment
strategies towards migrants and
ethnic minorities (NatEmp-project)
Country Study Denmark

Research Paper nr. 6/03

Lise Lotte Hansen
Kvinder som en ressource for
fagbevægelsen - UNISON's
ligestillingsstrategi og det britiske
arbejdsmarked

Research Paper nr. 7/03

Bent Greve
The open method of co-ordination
- focussing on EU employment
strategy

Research Paper nr. 8/03

John Andersen & Gestur Hovgaard
Welfare and Urban planning in
transition – A Copenhagen Case
Study

Research Paper nr. 9/03

John Andersen, Jørgen Elm Larsen,
Ida Schultz
Steder, fællesskaber og identiteter i
Kongens Enghave

Research Paper nr. 10/03

Bent Greve & Maj Rydbjerg
Cross-Border Commuting in the
EU: Obstacles and Barriers.
County Report: The Sønderjylland-
Schleswig Region

Research Paper nr. 11/03

Bent Greve & Maj Rydbjerg
Cross-Border Commuting in the
EU: Obstacles and Barriers
Country Report: The Øresund
Region

Research Paper nr. 1/04

Gerd Battstrup
Senmoderne offentlig ret

Research Paper nr. 2/04

Catharina Juul Kristensen
Når gode ideer udfordres – om
aktivering i sidegaden

Research Paper nr. 3/04

John Andersen
Social exclusion and inclusion in
the Globalised City

Research Paper nr. 4/04

Jesper Jespersen
Macroeconomic Stability:
Sustainable Development and Full
Employment

Research Paper nr. 5/04

Dr. Tomás J. López-Guzmán
Environmental taxes in Spain

Research Paper nr. 6/04

Gunnar Gjelstrup
Pragmatisk evaluering af
kommunesammenlægningsprocesse
r

Research Paper nr. 7/04

Bjørn Borre & Gunnar Gjelstrup
Nærdemokrati i metropolen
København

Research Paper nr. 8/04

Lars Bohn
Fremmedgørelse

Research Paper nr. 9/04

Poul Sveistrup
Levnedsløb og kommentarer til
hans syerskeundersøgelse

Research Paper nr 10/04

Povl A. Hansen and Göran Serin
Materials, innovation and
competitiveness in low-technology
industries

Research Paper nr 11/04

Jesper Jespersen
Keynes-inspireret
makroøkonomisk teori

Research Paper nr 12/04

Jens Arnholtz Hansen
Individuel aktivering i feltet for det
arbejdsmarkedsservicerende
arbejde
- en historisk konkret analyse af
tovtrækkerierne om og
forandringerne i de
arbejdsmarkedspolitiske
foranstaltninger.

Research Paper nr 13/04

Kirsten Bregm
Principal-agent teori – med særligt
henblik på lønsystemer.

Research Paper nr 14/04

Kirsten Bregm
Resultatløn i kommuner og amter –
udbredelse og udvikling

Research Paper nr 1/05

Steen Scheuer

Collective Action under
Globalization

– An Institutionalist Perspective

Research Paper nr 2/05

Gunnar Gjelstrup

På sporet af lederskab og
medindflydelse i fremtidens
kommunestyre

ⁱ Goul Andersen ekspliciterer ikke hvad han mener med medborgerskabsbaserede ydelser. Begrebet synes dog både at understrege det universelle element i ydelsesformerne og idealet om styrkelse af borgernes autonomi og demokratiske virke.